

SAMOSTIŠAVANJE STUDENATA I STUDENTKINJA DRUŠTVENO-HUMANISTIČKIH NAUKA³

Sažetak: Teorija samostišavanja (Jack, 1991) sklonost ka depresivnosti povezuje sa kognitivnom šemom osobe u kojoj ona kreira i održava sigurni intimni odnos na način da bude pasivna i potiskuje svoja osećanja, mišljenje i delovanje, kako bi zadovoljila potrebe bliskih osoba. Samostišavanje doprinosi padu samopoštovanja i gubitku identiteta i otežava nalaženje *pravog ja* u odnosu sa bliskom osobom. U ovom istraživanju smo ispitivali samostišavanje studentkinja i studenata društveno-humanističkih nauka i koliko je to povezano sa porodičnim činiocima i vaspitnim stilovima roditelja. Za ispitivanje samostišavanja korišćena je skala samostišavanja (Nekić, Lacković-Grgin & Penezić, 2004), za ispitivanje porodičnih odnosa korišćena je skala porodične fleksibilnosti i kohezivnosti (FACES IV, Olson, Gorrall & Tiesel, 2006) i upitnik za ispitivanje vaspitnih stilova (PSDQ, Robinson, Mandleco, Olson and Hart, 2001). Istraživanje je izvršeno na uzorku studenata Filozofskog fakulteta u Skoplju i Nišu (250). Samostišavanje je značajno veće kod mladića nego kod devojaka i povezano je sa zapletenim, dezangažovanim i rigidnim porodičnim odnosima i autoritarnim vaspitnim stilom roditelja. Kod devojaka, samostišavanje je pozitivno povezano sa zapletenim, dezangažovanim i haotičnim porodičnim odnosima i permisivnim vaspitnim stilom majke, a negativno je povezano sa autoritativnim vaspitnim stilom oca.

Gljučne reči: samostišavanje, pol, studenti društveno-humanističkih nauka, zapletenost odnosa u porodici, haotičnost odnosa u porodici

Uvod

Dinamika porodičnih odnosa kao i vaspitni stilovi roditelja mogu se razlikovati. Razvoj članova porodice umnogome zavisi od porodičnog okruženja i

---

¹ jelisaveta.todorovic@filfak.ni.ac.rs

² ivana.simic@filfak.ni.ac.rs

³ Rad je urađen u okviru projekta 179002: *Indikatori i modeli usklađenosti uloga na poslu i u porodici*, koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

vaspitnih postupaka koje primenjuju roditelji. Porodična sredina može biti podsticajna za razvoj članova porodice, ali često bude i izvor njihovih frustracija i nezadovoljstva. Na različite načine, događaji u porodici ili ponašanja roditelja mogu biti negativni za razvoj deteta, tako sto podstiču osećanje nezadovoljstva ili osećanje potištenosti i usamljenosti, koja deca ne dele ni sa kim u strahu da neće biti prihvaćena. U ovom radu želeli smo da ispitamo koliko porodični odnosi i vaspitni stilovi roditelja doprinose samostišavanju, odnosno, skrivanju vlastitih potreba i želja, kako bi se izbeglo narušavanja bliskih odnosa. Samostišavanje, prema rezultatima različitih istraživanja, jeste povezano sa depresivnošću (Jack, 1991; Thompson, 1995).

Teorija samostišavanja

Izučavajući depresivnost kod žena, Džekova je (Jack, 1991), kroz intervju koje je vodila sa 12 depresivnih žena, uočila da kod njih postoji tendencija da skrivaju svoja vlastita osećanja, razmišljanja i želje. One su smatrale da će tako izbeći narušavanje odnosa sa bliskim osobama. Ovu karakteristiku nazvala je samostišavanje. Teorija samostišavanja (Jack, 1991) pretpostavlja da je depresivnost kod žena povezana sa njihovim doživljajima u bliskim odnosima, naročito ako se žena pridržava društvenih normi koje su povezane sa femininom ulogom (Thompson, 1995). Ovoj model sugerise da kognitivne šeme, o tome kako stvoriti i održavati sigurni, intimni odnos, dovode do toga da žene skrivaju svoja osećanja, mišljenja i akcije (Jack & Dill, 1992).

Samostišavanje uključuje četiri različite ali povezane facete: *Negu kao samožrtvovanje*, verovanje da je imperativ staviti potrebe drugih iznad sopstvenih, i da je drugačije sebično; *Eksternalizovanu samopercepciju*, tendenciju ka lošoj proceni sebe u odnosu na spoljašnje standarde; *Podeljeno ja*, tendenciju da se prezentuje smirenost uprkos osećanju ljutnje ili ozlojeđenosti, i verovanje da je to neophodno kako bi se izbeglo odbacivanje od partnera; i *Samostišavanje*, tendenciju ka inhibiranju samoizražavanja u cilju održavanja harmonije u odnosu (Jack & Dill, 1992).

Rod i samostišavanje

Teorija samostišavanja je početno razvijena da objasni depresivnost žena. Džekova je smatrala da će žene (čiji je doživljaj sebe relacionalan i koje uče da povezanost sa drugima ostvaruju samožrtvovanjem), verovatnije razviti rodno-specifične šeme o intimnim odnosima (Jack, 1991). Ove šeme odgovor su na kulturalne pretpostavke (recepte) za ponašanje žena u bliskim odnosima i one uključuju: nevrednovanje ličnih doživljaja i emocija, cenzurisanje doživljaja, skrivanje ljutnje i emocionalnu deprivaciju (Thompson, 1995).

Žene uče da neće biti voljene zbog toga kakve one zapravo jesu, već u zavisnosti od toga kako ispunjavaju potrebe drugih (Jack, 1991). Pored toga, žene uče

da ispunjavaju potrebe drugih, a pritom poriču vlastite potrebe i osećanja. Ovakvi društveno odobreni obrasci ponašanja rezultiraju gubitkom samopoštovanja i vulnerabilnosti ka depresiji. Teorija samostišavanja pretpostavlja da depresivne žene, koje u kontekstu intimnih veza pokušavaju da kroz samostišavanje uspostave intimnu i zadovoljavajuću povezanost sa njihovim partnerima, umesto toga, doživljavaju gubitak selfa i autentičnu povezanost (Thompson, 1995).

Mada se, u nekoj meri, samostišavanje smatra normativnim za žene, zato što je konzistentno sa ženskom rodnom ulogom, stepen samostišavanja je kod žena, teorijski, pod uticajem specifičnih društvenih i relacionih konteksta u kojima se nalaze (Jack, 1991; Jack & Dill, 1992). Skala samostišavanja meri normativna verovanja koja se smatraju društveno poželjnim pre nego nivo psihološkog stresa ili funkcionisanje, i zato više skorove ne bi trebalo tumačiti kao slabije funkcionisanje, već kao pokazatelj pritisaka da se ispune norme „dobre žene“. Pritisak može poticati od dugovremene situacije (roditeljski model) ili od spoljašnjih situacionih faktora (društveni kontekst, uključujući specifične odnose) (Jack & Dill, 1992).

Džekova i Delova (Jack & Dill, 1992) ispitivanjem samostišavanja kod tri različite grupe žena dolaze do rezultata da najviše skorove na samostišavanju imaju zlostavljane žene, zatim grupa majki koje su tokom trudnoće koristile drogu, a najmanje studentkinje. Ovi zaključci podržavaju dve osnovne premise teorije samostišavanja – da je samostišavanje u pozitivnoj korelaciji sa depresijom žena i da je stepen samostišavanja žena povezan sa njihovim društvenim kontekstom.

Džekova je smatrala da će priroda aktuelnog partnerskog odnosa imati više uticaja na žene nego na muškarce, zato što je ženin doživljaj sebe mnogo više relacionalan nego kod muškaraca. Iz tog razloga, žene će se više samostišavati od muškaraca (Jack, 1991). Muškarci retko primenjuju tipično ponašanje samostišavanja zato što oni bliskost u odnosu pokušavaju da ostvare na drugačije načine. Žene, u stvari, na ovaj način, pokušavajući da očuvaju partnerski odnos i poboljšaju intimnost, eliminišu svaku mogućnost za istinsku uzajamnost i povezanost, za šta su potrebne dve osobe u interakciji i dijalogu (Jack, 1991).

Međutim, iako su teorijske pretpostavke o samostišavanju date u pokušaju razumevanja depresivnosti žena, istraživanja koja su se bavila samostišavanjem i muškaraca i žena ne daju konzistentne rezultate. U nekim istraživanjima rezultati pokazuju da je samostišavanje veće kod muškaraca nego kod žena (Duarte & Thompson, 1999; Harper & Welsh, 2002), dok u drugim nisu utvrđene rodne razlike (Spratt, Sherman & Gilroy, 1998). Takođe, dok je samostišavanje generalno povezano sa depresivnim simptomima kod žena, nalazi kod muškaraca nisu tako konzistentni. Neke studije pokazuju značajnu povezanost između samostišavanja i depresije muškaraca (Duarte & Thompson, 1999; Gratch, Bassett & Attra, 1995), dok druge ne nalaze (Thompson, 1995; Uebelacker, Courtnage & Whisman, 2003). Tumačenja zašto istraživanja pokazuju da se muškarci više

samostišavaju su različita. Jedno od objašnjenja je da, možda, muškarci i žene interpretiraju samostišavanje na različite načine (Duarte & Thompson, 1999). Na uzorku parova, suprotno teoriji samostišavanja, muževi se samostišavaju više od njihovih žena (Thompson, 1995). Međutim, samostišavanje muškaraca nije bilo povezano ni sa njihovim sopstvenim niti sa partnerkinim zadovoljstvom odnosom, dok je samostišavanje žena bilo u negativnoj korelaciji i sa njihovim i sa partnerovim zadovoljstvom odnosom. Ovi rezultati potvrđuju da samostišavanje, mada sa namerom da se poboljša initmni odnos, verovatnije će imati negativne posledice, bar za žene (Jack, 1991). Dodatna objašnjenja o tome zašto se muškarci više samostišavaju od žena biće izneta u diskusiji rezultata.

Jasno je da samostišavanje ima negativne posledice i za muškarce i za žene. Samostišavanje dovodi do emocionalnog distanciranja od drugih i smanjenog doživljaja sopstvene vrednosti. Potreba za autentičnim povezivanjem sa drugima je ljudska potreba, ne samo „ženska“ potreba, tako da je samostišavanje, koje dovodi do socijalnog povlačenja, štetno i za žene i za muškarce (Jack & Ali, 2010).

Potreba da se održe bliski odnosi sa osobama koje su nam važne je univerzalna ljudska potreba. Članovi porodice jesu bliske osobe i postoji potreba da se sa njima održavaju prisni i podržavajući odnosi. Nekada, porodična atmosfera može dovesti do samostišavanja članova porodice ili da sami roditeljski stilovi vaspitanja dovode do razvoja samostišavanja dece. U ovom radu želimo da ispitamo da li postoji povezanost samostišavanja, doživljaja porodičnih odnosa i vaspitnih stilova roditelja, i da li je ta povezanost drugačija na poduzorku muškaraca i devojaka.

Porodični odnosi i vaspitni stilovi

Među najčešće korišćenim modelom za procenu porodičnih odnosa jeste Cirkumpleks model, čini su autori Olson i saradnici (Olson, 2011; Olson & Goral, 2006; Olson, Goral & Tiesell, 2006). Ovaj model meri porodičnu funkcionalnost i disfunkcionalnost na osnovu dve dimenzije – kohezivnost i fleksibilnost. Procena funkcionalnosti porodičnog sistema vrši se na osnovu izraženosti kohezivnosti i fleksibilnosti porodičnih odnosa, na način da su za optimalno porodično funkcionisanje najpogodnije umerena kohezivnost i fleksibilnost. Ekstremno visoke i niske vrednosti kohezivnosti i fleksibilnosti, smatraju se manje funkcionalnim. Prema ovom modelu, kohezivnost se definiše kao emocionalna povezanost članova porodice, odnosno, kako porodica pravi ravnotežu između zajedništva i odvajanja (Olson, 2011; Perosa & Perosa, 2001; Olson, Goral & Tiesell, 2006). Niska kohezivnost znači da su članovi više usmereni na sebe, vlastiti život i prijatelje, da im je draži lični prostor nego zajednica i da provode malo vremena zajedno. Ekstremno visoku kohezivnost karakteriše visoka umreženost i povezanost članova porodice sa minimalnim prostorom za individualnost svakog od

njih. Fleksibilnost je u prošlosti bila definisana kao količina promene u porodičnom vođstvu, u odnosima među ulogama i u pravilima u vezi sa odnosima. Nova definicija porodične fleksibilnosti je kvalitet i ekspresija vođstva i organizacije, odnosi među ulogama i pregovaranja (Olson i sar., 2006). Balans na dimenziji fleksibilnosti predstavlja porodičnu organizaciju koju karakterišu zdravi nivoi strukture i fleksibilnosti (Perosa & Perosa, 2001). Niska fleksibilnost znači da u porodici postoje pravila kojih se članovi porodice kruto pridržavaju, da je porodica visoko organizovana i da se donesene odluke vrlo teško menjaju. Visoka fleksibilnost karakteriše one porodice u kojima ne postoji lider i vođstvo u donošenju odluka, gde nije jasno ko je odgovoran za različite aktivnosti i gde postoji niska organizacija u pogledu obavljanja raznih zadataka u kući. Treća dimenzija u ovom modelu je komunikacija. Komunikacija se definiše kao veština pozitivne komunikacije koje koristi neki par ili porodični sistem. Dimenzija komunikacije se posmatra kao olakšavajuća dimenzija koja pomaže porodicama da promene njihove nivoe kohezije i fleksibilnosti (Olson i sar., 2006; Olson, 2011). Zadovoljavajuća komunikacija je ona koju karakteriše jasna ekspresija misli i osećanja, asertivno izražavanje potreba, pažljivo slušanje poruka drugih članova porodice uz osećanje članova porodice da su njihove potrebe uvažene i pažljivo saslušane.

Pretpostavka od koje polazimo u ovom istraživanju je da će odgovarajući porodični kontekst i dinamika porodičnih odnosa doprineti razvoju samostišavanja kod članova porodice. Konkretnije, saglasno sa osnovnom hipotezom Cirkumpleks modela (Olson i sar., 2006), očekujemo da balansirani nivoi kohezivnosti i fleksibilnosti neće biti povezani sa samostišavanjem, a da će disfunkcionalni nivoi i kohezivnosti i fleksibilnosti biti povezani sa samostišavanjem članova porodice.

Roditeljski stilovi i Cirkumpleks model

Dva ključna aspekta ponašanja roditelja koja istraživači često istražuju su roditeljska podrška i roditeljska kontrola (Amato i Booth, 1997, prema: Olson i sar., 2006). *Podrška* se definiše kao količina nege, bliskosti i ljubavi koju pokazuje neki roditelj. Ona je veoma slična koheziji, onako kako se meri u Cirkumpleks modelu, izuzev što se za roditeljsku podršku pretpostavlja da je linearna. *Kontrola* se definiše kao stepen fleksibilnosti koju neki roditelj upotrebljava u nametanju pravila i disciplinovanju deteta. Kontrola je veoma slična fleksibilnosti u Cirkumpleks modelu, ali se pretpostavlja da ima linearan odnos sa pozitivnim rezultatima kod deteta. Olson i Goral (2006) smatraju da ukoliko su roditelji suviše popustljivi (što uvodi u haotični sistem) ili suviše strogi (što dovodi do jednog rigidnog sistema), dete ima više psiholoških problema. Oni smatraju da teorijski koncept Dajen Bomrajnd o vaspitnim stilovima roditelja (Baumrind, 1967, 1991), korespondira sa njihovim teorijskim modelom porodičnog funkcionisanja.

Demokratski (autoritativni) stil vaspitanja zastupljen je u uravnoteženim tipovima porodice (Olson i sar., 2006). To su porodice solidnog zajedništva (kohezivnosti) i fleksibilnosti, porodice koje svrstavamo u zdrave ili normalne. *Au-*

toritativni vaspitni stil zastupljen je u porodicama gde postoji ekstremno visoko zajedništvo (isprepletanost), a porodice su nefleksibilne, rigidne. To znači da roditelji zahtevaju poslušnost i lojalnost svoje dece. Pravila koja vladaju u ovakvim porodicama dosta su kruta i njihovo nepoštovanje uglavnom sa sobom nosi posledice (Matejević & Todorović, 2012). *Permisivni stil vaspitanja* prisutan je u porodicama koje karakteriše ekstremno visok nivo kohezivnosti (isprepletanost) i ekstremno visok nivo fleksibilnosti (haotičnost). Dakle, postoji zajedništvo, ali uloge i pravila su nejasni ili se stalno menjaju (nestaje stabilnost) (prema: Olson i sar., 2006).

Navedeni vaspitni stilovi razlikuju se u pogledu kontrole ponašanja dece, rigidnosti u postavljanju pravila i pridržavanju istih, kao i u količini emocionalne podrške koju roditelji pružaju deci. Naša pretpostavka je da će autoritarni vaspitni stil roditelja, koji podrazumeva visoku kontrolu ponašanja deteta uz minimalnu podršku, više od ostalih vaspitnih stilova dovesti do razvoja samostišavanja kod dece.

Metodološki deo

Ciljevi istraživanja

- Ispitati razlike u samostišavanju između studenata i studentkinja društveno-humanističkih nauka;
- Ispitati razlike u proceni porodičnih odnosa i vaspitnih stilova roditelja između studenata i studentkinja društveno-humanističkih nauka;
- Ispitati povezanost samostišavanja i doživljaja porodičnih odnosa na poduzorku studenata i studentkinja društveno-humanističkih nauka;
- Ispitati povezanost samostišavanja i vaspitnih stilova roditelja na poduzorku studenata i studentkinja društveno-humanističkih nauka.

Instrumenti

Skala koju primenjujemo u ovom rada je modifikovana skala samostišavanja (Nekić, Lacković-Grgin & Penezić, 2004) koja u odnosu na originalnu skalu koja ima 34 ajtema (Jack, 1991), ima 31 ajtem.

Skala za merenje porodičnih odnosa, FACES IV (Olson et al., 2006). Čine je:

- tri skale za merenje dimenzije kohezije: skala procene ekstremno niske kohezije (dezangažovanost), skala procene balansirane kohezije i skala procene ekstremno visoke kohezije (zapletenost),
- tri skale za merenje dimenzije fleksibilnosti: skala procene ekstremno niske fleksibilnosti (rigidnost), skala procene balansirane fleksibilnosti i skala procene ekstremno visoke fleksibilnosti (haotičnost),
- skala za procenu komunikacije,
- skala za procenu zadovoljstva porodicom.

Upitnik za procenu vaspitnih stilova roditelja (Parenting Styles and Dimensions Questionnaire, PSDQ, Robinson, Mandlco, Olson & Hart, 2001). Upitnikom se procenju tri vaspitna stila roditelja – autoritarni, autoritativni i permisivni, u skladu sa teorijom Dajen Bomrajnd.

Uzorak

Uzorak su činili ispitanici uzrasta od 18 do 25 godina, studenti Filozofskog fakulteta u Nišu i Skoplju. Struktura uzorka po polu i mestu življenja ispitanika data je u tabeli.

Tabela 1. Struktura uzorka s obzirom na pol i mesto življenja ispitanika

Mesto	Pol		Ukupno
	Muški	Ženski	
Skoplje	17	82	99
Niš	43	108	151
	60	190	250

Od ukupno 250 ispitanika, veći deo uzorka (151 ispitanik) prikupljen je u Nišu, a 99 ispitanika u Skoplju. U odnosu na pol, na celom uzorku, više je ispitanika ženskog pola, ukupno 190, u odnosu na 60 ispitanika muškog pola.

Rezultati

Polazeći od postavljenih ciljeva, u tabelama koje slede predstavljene su razlike između studenata i studentkinja u pogledu ispitivanih varijabli.

Tabela 2. Razlike u samostišavanju između studenata i studentkinja društveno-humanističkih nauka

Skala	Pol	AS	SD	T-test	Df	Sig.
Samostišavanje	muškarci	2.77	.47	1.983	248	.048
	devojke	2.62	.51			

Saglasno sa većinom istraživanja o samostišavanju žena i muškaraca, i u ovom istraživanju dobijene su statistički značajne razlike u samostišavanju između devojaka i muškaraca. Rezultati pokazuju da se muškarci više samostišavaju u odnosu na devojke ($t=1.983$, $p=.048$), odnosno, da više u odnosu na devojke skrivaju svoja osećanja, potrebe i razmišljanja jer procenjuju da će to manje biti štetno za odnos sa bliskim ljudima.

Tabela 3. Razlike u doživljaju porodičnih odnosa između studenata i studentkinja društveno-humanističkih nauka

Skale	Pol	AS	SD	T-test	Df	Sig.
Balansirana kohezija	muškarci	3.86	.65	-.698	248	.486
	devojke	3.93	.68			
Balansirana fleksibilnost	muškarci	3.46	.63	-.331	248	.741
	devojke	3.48	.56			
Dezangažovanost – ekstremno niska kohezija	muškarci	2.49	.54	.378	248	.706
	devojke	2.46	.60			
Zapletenost – ekstremno visoka kohezija	muškarci	2.46	.55	-2.211	248	.028
	devojke	2.64	.54			
Rigidnost – ekstremno niska fleksibilnost	muškarci	2.60	.58	.056	248	.956
	devojke	2.60	.54			
Haotičnost – ekstremno visoka fleksibilnost	muškarci	2.36	.58	-2.371	248	.019
	devojke	2.54	.51			
Komunikacija	muškarci	3.61	.73	-1.289	247	.199
	devojke	3.76	.79			
Zadovoljstvo porodicom	muškarci	3.61	.66	-.131	248	.896
	devojke	3.62	.82			

U pogledu procene porodičnih odnosa na osnovu upitnika FACES IV, statistički značajne razlike između muškaraca i devojaka postoje u proceni zapletenosti i haotičnosti porodičnih odnosa. Devojke procenjuju porodične odnose zapletenijim ($t = -2.211$, $p = .028$) i haotičnijim u odnosu na muškarce ($t = -2.371$, $p = .019$). Dakle, u odnosu na muškarce, devojke porodične odnose opažaju kao umreženije, sa više bliskosti i emocionalne razmene, dok ne opažaju krutost u postavljanju različitih pravila i uloga unutar porodice. Generalno gledano, na šest skala za procenu kohezivnosti i fleksibilnosti, prosečne vrednosti su najviše za balansirane nivoe fleksibilnosti (AS=3.46, muškarci, AS=3.48, devojke) i kohezivnosti (AS=3.86, muškarci AS=3.93, devojke), koje karakterišu optimalno porodično funkcionisanje. Skorovi za procenu komunikacije u porodici i zadovoljstvo porodicom u celini slični su kod muškaraca i devojaka, i grupišu se iznad 3, na skali od 1 do 5.

Tabela 4. Razlike u proceni vaspitnih stilova roditelja između studenata i studentkinja društveno-humanističkih nauka

Skale	Pol	AS	SD	T-test	Df	Sig.
Autoritativni stil majke	muškarci	3.77	.74	-2.542	247	.012
	devojke	4.03	.70			
Autoritativni stil oca	muškarci	3.43	.78	-1.492	247	.137
	devojke	3.61	.83			
Autoritarnost majke	muškarci	2.38	.74	.620	247	.536
	devojke	2.32	.70			
Autoritarnost oca	muškarci	2.40	.76	2.602	247	.010
	devojke	2.15	.62			
Permisivnost majke	muškarci	3.03	.66	-.474	247	.636
	devojke	3.08	.69			
Permisivnost oca	muškarci	2.74	.71	-.984	247	.326
	devojke	2.84	.70			

Kada je u pitanju procena vaspitnih stilova roditelja, muškarci i devojke se statistički značajno razlikuju u proceni autoritativnosti majke i autoritarnosti oca. Devojke procenjuju autoritativnost majke višom u odnosu na muškarce ($t=-2.542$, $p=.012$), što bi značilo da više nego muškarci opažaju majke kao istovremeno i zahtevne i podržavajuće, ali da postavljaju jasne standarde i pravila, i izražavaju ih asertivno (Baumrind, 1966, 1991). Sa druge strane, muškarci procenju autoritarnost očeva višom u odnosu na devojke ($t=2.602$, $p=.010$), odnosno, oni više nego devojke očeve opažaju kao kontrolišuće, i kao osobe koje postavljaju kruta pravila i zahtevaju poslušnost (Baumrind, 1966, 1991).

Samostišavanje, doživljaj porodičnih odnosa i vaspitnih stilova roditelja na poduzorku studenata

Osnovni problem u ovom istraživanju je fenomen samostišavanja. Rezultati istraživanja pokazuju da se muškarci više samostišavaju u odnosu na devojke te nam je naredni korak u istraživanju bio provera povezanosti samostišavanja, doživljaja porodičnih odnosa i vaspitnih stilova odvojeno na poduzorcima muškaraca i devojaka. Želeli smo da proverimo da li na samostišavanje muškaraca i devojaka utiču različite dimenzije porodičnog funkcionisanja i različiti stilovi vaspitavanja roditelja.

Kada je u pitanju povezanost samostišavanja i doživljaja porodičnih odnosa, rezultati pokazuju da je na poduzorku muškaraca samostišavanje u pozitivnoj korelaciji sa dezangažovanim odnosima ($r=.354$, $p=.006$), sa zapletenim ($r=.592$, $p=.000$) i rigidnim porodičnim odnosima ($r=.588$, $p=.000$). Sve navedene skale

pripadaju nebalansiranim skalama prema Cirkumpleks modelu, dok statistički značajne povezanosti samostišavanja i balansiranih nivoa kohezivnosti i fleksibilnosti nisu utvrđene. Dakle, samostišavanje kod muškaraca povezano je sa visoko kohezivnim (zapletenim) i nisko kohezivnim (dezangažovanim) porodičnim odnosima, kao i sa veoma nefleksibilnim (rigidnim) porodičnim odnosima.

U saglasnosti sa ovim nalazima je i utvrđena statistički značajna pozitivna povezanost samostišavanja muškaraca i autoritarnog vaspitnog stila majke ($r=.320$, $p=.013$) i autoritarnog vaspitnog stila oca ($r=.368$, $p=.004$). Autoritarni vaspitni stil zastupljen je u porodicama gde postoji ekstremno visoko zajedništvo (zapletenost), a porodice su nefleksibilne, rigidne. U takvim porodicama roditelji zahtevaju poslušnost i lojalnost, a pravila su kruta i teško se menjaju (Olson & Goral, 2006).

Samostišavanje, doživljaj porodičnih odnosa i vaspitnih stilova roditelja na poduzorku studentkinja

Na poduzorku studentkinja, korelacije samostišavanja i doživljaja porodičnih odnosa se malo razlikuju u odnosu na ustanovljene na poduzorku muškaraca. Kao i kod muškaraca, samostišavanje je u statistički značajnoj pozitivnoj korelaciji sa nebalansiranim nivoima kohezivnosti, sa ekstremno visokom kohezivnošću (zapletenost) ($r=.152$, $p=.036$), i sa ekstremno niskom kohezivnošću (dezangažovanost) ($r=.288$, $p=.000$). Sa druge strane, samostišavanje je u statistički značajnoj i pozitivnoj korelaciji sa veoma visokom fleksibilnošću (haotičnost) ($r=.261$, $p=.000$), za razliku od korelacija koje su ustanovljene na poduzorku muškaraca i gde je samostišavanje bilo u pozitivnoj korelaciji sa ekstremno niskom fleksibilnošću (rigidnost).

Korelacije samostišavanja i vaspitnih stilova roditelja na poduzorku studentkinja su drugačije nego na poduzorku muškaraca. Na poduzorku devojaka, samostišavanje je u pozitivnoj korelaciji sa permisivnim vaspitnim stilom majke ($r=.170$, $p=.019$), i u negativnoj sa autoritativnim vaspitnim stilom oca ($r=-.213$, $p=.003$). To bi značilo da je samostišavanje devojaka izraženije onda kada su majke popustljivije u porodicama. Permisivni vaspitni stil karakteriše ekstremno visoka kohezivnost (zapletenost) i ekstremno visok nivo fleksibilnosti (haotičnost) (Olson & Goral, 2006), tako da su ovi rezultati u skladu sa utvrđenim korelacijama samostišavanja i doživljaja porodičnih odnosa kod devojaka. Sa druge strane, samostišavanje devojaka se smanjuje onda kada su očevi istovremeno i podržavajući i kada postavljaju jasna pravila i jasno izražavaju svoja očekivanja.

Diskusija rezultata

Iako su teorijske pretpostavke Dejne Džek (Jack, 1991) da je samostišavanje osobina koja je svojstvenija ženama, većina istraživanja u kojima je proveravano samostišavanje muškaraca i žena, ne potvrđuje ovu pretpostavku (Duarte & Thompson, 1999; Harper & Welsh, 2002). Naše istraživanje se pridružuje toj grupi istraživanja. Na ispitivanom uzorku studentske populacije, gde su ispitanici imali između 18 i 25 godina, rezultati pokazuju da je samostišavanje izraženije kod muškaraca. To bi značilo da muškarci češće nego žene stavljaju potrebe drugih iznad sopstvenih, da skrivaju svoje želje, osećanja ljutnje i povređenosti, kako ne bi narušili odnos sa bliskim osobama. Zato što je samostišavanje kod žena delimično normativno, i pod uticajem specifičnih društvenih i relacionih konteksta u kojima se žene nalaze (Jack, 1991; Jack & Dill, 1992), Džekova je pretpostavila da će samostišavanje biti izraženije kod žena. Ipak, rezultati istraživanja nameću potrebu revidiranja početnih teorijskih pretpostavki, i davanje drugačijih objašnjenja zašto rezultati istraživanja češće pokazuju da se muškarci više samostišavaju (Harper & Welsh, 2002; Duarte & Thompson, 1999) ili da nema razlike između polova (Spratt et al., 1998). Među objašnjenjima izraženijeg samostišavanja muškaraca, jeste i objašnjenje da društvene norme, koje su povezane sa rodnom socijalizacijom, zahtevaju od muškaraca da budu neekspresivni (Balswick, 1988). Drugačija vrsta objašnjenja je da muškarci teže povlačenju u konfliktima (Heavey, Layne & Christensen, 1993) i da samostišavanje odražava njihovu želju da izbegnu intimnost, konflikt, ili situacije koje ograničavaju nezavisnost (Remen, Chambless, Rodebaugh, 2002; Ward, Bergner & Kahn, 2003). Muškarci koji će se češće distancirati od intimnog konflikta su oni kojima je na ličnom nivou nelagodno da govore o svojim emocijama i koji na relacionom nivou očekuju averzivno ponašanje njihovih partnerki i štetu po sebe i sam odnos kao posledicu neslaganja (Ward et al., 2003).

S obzirom na to da je samostišavanje pod uticajem specifičnih društvenih i relacionih konteksta u kojima se osoba nalazi (Jack, 1991; Jack & Dill, 1992), naša pretpostavka je bila da će dugovremeni porodični kontekst, dinamika porodičnih odnosa, kao i vaspitni stilovi roditelja imati uticaja na razvoj samostišavanja članova porodice. Imajući u vidu utvrđene razlike u samostišavanju muškaraca i devojaka, želeli smo da proverimo da li različiti aspekti porodičnog funkcionisanja i različiti vaspitni stilovi roditelja doprinose samostišavanju muškaraca i devojaka.

Najpre, ono što je zajedničko i za muškarce i za devojke, jeste da samostišavanje nije povezano sa balansiranim nivoima kohezivnosti i fleksibilnosti. Prema osnovnoj hipotezi Cirkumpleks modela, za zdravo, optimalno, funkcionisanje članova porodice, najpogodniji su balansirani nivoi kohezivnosti i fleksibilnosti (Olson & Goral, 2006). U takvom porodičnom okruženju, članovi porodice međusobno podržavaju jedni druge, a pojedinac se oseća sigurnim da iskaže svoje nezadovoljstvo

i neslaganje, bez straha da će to dovesti do konflikta ili da će ga zbog toga članovi porodice osuditi ili odbaciti. Konflikti se u takvim porodicama razrešavaju konstruktivno, a izbegavanje konflikta nije opcija jer ne postoji strah da će to narušiti porodični sistem. Otuda, naši rezultati potvrđuju ovu hipotezu, jer upravo samostišavanje nije povezano sa balansiranim nivoima kohezivnosti i fleksibilnosti.

Korelacije samostišavanja i nebalansiranih nivoa kohezivnosti (dezangažovanost i zapletenost) pozitivne su i statistički značajne i kod muškaraca i kod žena. Dakle, bez obzira na pol, samostišavanje će biti izraženije ukoliko odnosi u porodici budu izrazito umreženi, sa puno emocionalne razmene i sa manje prostora za individualnost, kao i u porodicama gde su članovi porodice malo bliski i gde je individualnost članova naglašenija u odnosu na zajedništvo. Otuda, i prevelika bliskost i prevelika razjedinjenost članova porodice doprineće samostišavanju. Međutim, korelacije sa nebalansiranim nivoima fleksibilnosti i samostišavanja različite su kod muškaraca i devojaka. Dok je na poduzorku muškaraca samostišavanje u pozitivnoj korelaciji sa niskom fleksibilnosti ($r=.588$, $p=.000$), kod devojaka je u korelaciji sa izrazito visokom fleksibilnosti ($r=.261$, $p=.000$). Iz ovakvih rezultata sledi da samostišavanju muškaraca doprinosi rigidnost u postavljanju pravila, postojanje porodičnih uloga koje se teško menjaju i kada u porodici ima malo prostora za pregovaranje o promenama, dok samostišavanju devojaka, doprinosi nepostojanje jasne porodične strukture i pravila, nejasne uloge i nepostojanje lidera u porodici.

Samostišavanje je u korelaciji i sa određenim vaspitnim stilovima roditelja, i ove korelacije se razlikuju na poduzorku muškaraca i devojaka. Samostišavanje je kod muškaraca povezano sa autoritarnim vaspitnim stilom i oca ($r=.368$, $p=.004$) i majke ($r=.320$, $p=.013$). Autoritarni roditelji pokušavaju da oblikuju i kontrolišu ponašanje dece, zahtevaju poslušnost i ograničavaju njihovu autonomiju (Baumrind, 1967), i takav vaspitni stil uticaće da se muškarci samostišavaju, odnosno, skrivaju svoja osećanja i mišljenja. Olson i Goral (2006) pretpostavili su da autoritaran stil ukazuje na visoke nivoe rigidnosti i zapletenosti, i utvrđene korelacije samostišavanja sa autoritarnim vaspitnim stilom i sa zapletenim i rigidnim porodičnim odnosima, govori u prilog toj pretpostavci. Što se autoritarni stil više intenzivira, to se porodica više pomera ka nebalansiranom stilu koji se zove „rigidno zapleteni“ (Olson & Goral, 2006).

Sa druge strane, samostišavanje devojaka je izraženije onda kada su majke permissivnije ($r=.170$, $p=.019$), odnosno, kada majke ne postavljaju visoke zahteve, a pritom pružaju puno podrške, dozvoljavaju im da samostalno odlučuju o svojim aktivnostima i izbegavaju da ih kontrolišu (Baumrind, 1967). Ovaj rezultat je u direktnoj suprotnosti sa utvrđenim korelacijama samostišavanja muškaraca i autoritarnog vaspitnog stila roditelja. Dakle, kod muškaraca samostišavanju doprinosi krutost i rigidnost u postavljanju i pridržavanju pravila, i kontrola ponašanja, kod devojaka upravo nepostojanje jasnih zahteva i nedostatak kontrole majke dovodi do povećanja samostišavanja. Ovakav neobičan podatak zahteva dalju proveru u nekim novim istraživanjima.

Kod devojaka, samostišavanje je u negativnoj korelaciji sa demokratskim (autoritativnim) vaspitnim stilom oca ($r=-.213$, $p=.003$). Autoritativni roditelj podržava i autonomiju deteta, ali i disciplinovano ponašanje. Takav roditelj je svestan svoje perspektive kao odrasle i odgovorne osobe, ali prepoznaje i interese deteta i njegove vlastite potrebe (Baumrind, 1967). Demokratski stil se reprezentuje „balansiranim“ tipom sistema na Cirkumpleks modelu. tj. reprezentuje se visokim skorovima na balansiranoj koheziji i balansiranoj fleksibilnosti i niskim skorovima na četiri nebalansirane skale. Deca takvih roditelja su vrlo samopouzdana i vedra, dobro se nose sa stresom, i veoma su usmerena na postizanje uspeha (Olson & Goral, 2006). Upravo u takvom porodičnom kontekstu i uz takav vaspitni stil roditelja, ne dolazi do samostišavanja deteta.

Zaključak

Iako je teorijska pretpostavka da je samostišavanje izraženije kod žena, empirijski podaci to ne potvrđuju. Muškarci u našem uzorku, više nego devojke, skloniji su skrivanju svojih vlastitih potreba i osećanja, kako ne bi narušili odnose sa bliskim ljudima. Njihovom samostišavanju doprinosi porodična dinamika koju karakteriše ekstremno visoka ili ekstremno niska kohezivnost članova porodice i porodični kontekst u kome postoji rigidnost u donošenju odlika i podeli uloga. Takav porodični kontekst ne ostavlja prostora da se izraze vlastite potrebe i želje. Na samostišavanje devojaka će, upravo suprotno, doprineti prevelika popustljivost majke i porodični kontekst u kome vlada nestrukturisanost u podeli uloga i donošenju pravila i gde se nijedan član porodice ne izdvaja kao lider. Na njihovo samostišavanje će, kao i kod muškaraca, uticati izrazito visoka ili izrazito niska emocionalna povezanost članova porodice. Za zdravo funkcionisanje članova porodice i odsustvo samostišavanja, najoptimalniji je autoritativni vaspitni stil, koji je upravo povezan sa umerenim, balansiranim nivoima kohezivnosti i fleksibilnosti, a koji stvaraju najpogodniji porodični kontekst za razvoj njenih članova.

Literatura

- Balswick, J. (1988). *The inexpressive male*. Lexington, MA: Lexington Books.
- Baumrind, D. (1966). Effects of Authoritative Parental Control on Child Behavior, *Child Development*, 37(4), 887–907.
- Baumrind, D. (1991). The influence of parenting style on adolescent competence and substance use. *Journal of Early Adolescence*, 11(1), 56–95.
- Duarte, L. M. & Thompson, L. M. (1999). Sex differences in self-silencing. *Psychological Reports*, 85, 145–161.

- Gratch, L., Bassett, M. E. & Attra, S. L. (1995). The relationship of gender and ethnicity to self-silencing and depression among college students. *Psychology of Women Quarterly*, 19, 509–515.
- Harper, S. M., Welsh, P. D. (2002). Keeping quiet: Self-silencing and its association with relational and individual functioning among adolescent romantic couples. *Journal of Social and Personal Relationships*. Vol. 24(1): 99–116.
- Heavey, C. L., Layne, C. & Christensen, A. (1993). Gender and conflict structure in marital interaction: A replication and extension. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 61(1), 16–27.
- Jack, C. D. (1991). *Silencing the self: Women and depression*. Cambridge: Harvard University Press.
- Jack, C. D. & Ali, A. (2010). Introduction: Culture, Self-Silencing, and Depression: A Contextual-Relational Perspective. In Jack, Ali (eds.). *Silencing the Self Across Cultures. Depression and Gender in the Social World* (pp. 3–17). Oxford University Press
- Jack, D. & Dill, D. (1992). The silencing the self scale. Schemas of Intimacy Associated With Depression in Women. *Psychology of Women Quarterly*, 16, pp. 97–106.
- Matejević, M., Todorović, J. (2012). *Funkcionalnost porodičnih odnosa i kompetentno roditeljstvo*. Niš: Filozofski fakultet.
- Nekić, M., Lacković-Grgin, K. & Penezić, Z. (2004). Skala samostišavanja. In : Proroković, A., Lacković-Grgin, K., Adorić, V. Č., Penezić, Z. (eds). *Zbirka psiholoških skala i upitnika*. Svezak 2. Zadar: Filozofski fakultet.
- Olson, D. H. (2011). Faces IV and the circumplex model: validation study. *Journal of marital & family therapy*, Vol. 37, 1, 64–80.
- Olson, D. H. & Gorall, M. D. (2006) . FACES IV & the Circumplex Model. Dostupno na <http://www.haifamed.org.il/pictures/files/faces%20iv%20the%20circumplex%20model%20-%20d%20olson%202006.pdf>
- Olson, D. H., Gorall, M. D. & Tiesel, W. J. (2006). Faces IV paket. *Priručnik za primenu*.
- Perosa, L. & Perosa, S. (2001). Adolescent perceptions of cohesion, adaptability, and communication: Revisiting the circumplex model. *Family Journal*, No. 9, 407–419.
- Remen, A. L., Chambless, D. L. & Rodebaugh, T. L. (2002). Gender differences in the construct validity of the Silencing the Self Scale. *Psychology of Women Quarterly*, 26, 151–159.
- Robinson, C. C., Mandelco, B., Olsen, S. F. & Hart, C. H. (2001). The parenting styles and dimensions questionnaire. In J. Toulloatos & B. Perlmutter (Eds.), *Handbook of family measurement techniques* (2nd ed.), Thousand Oaks, CA: Sage.
- Spratt, C. L., Sherman, M. F. & Gilroy, F. D. (1998). Silencing the self and sex as predictors of achievement motivation. *Psychological Reports*, 82(1), 259–263.
- Thompson, M. J. (1995). Silencing the self. Depressive symptomatology and close relationships. *Psychology of Women Quarterly*, 19, pp. 337–353.

Ward, C., Bergner, R. & Kahn, J. (2003). Why do men distance? Factors predictive of male avoidance of intimate conflict. *FamilyTherapy*, 30, 1–9.

Jelisaveta A. Todorović, Ivana B. Simić

SELF-SILENCING OF STUDENTS FROM SOCIAL SCIENCES AND HUMANITIES

Summary

The starting point of Silencing the Self Theory is that negation and repression of feelings and one's own needs contributes to the decrease of self-esteem and makes it difficult for us to find the *real me* in relations. The construct of self-silencing relates to the cognitive scheme of creating and maintaining a secure intimate relation evoking passivity in a person, causing a repress of his/her feelings, opinion and actions in order to satisfy the needs of those close to that person. In this research, we wanted to investigate whether there are differences in terms of self-silencing among the students of the Faculty of Philosophy in Skopje and Niš, moreover whether parenting styles and family relations contribute to these differences. The scales used in this research: Silencing the Self Scale ((Nekić, Lacković-Grgin, Penezić, 2004)), Family Adaptation and Cohesion Scales IV (FACES IV, Olson, Gorrall, & Tiesel, 2006) and Parenting Styles and Dimensions Questionnaire (PSDQ, Robinson, Mandleco, Olson, & Hart, 2001). The research was conducted on the sample of students of the Faculty of Philosophy in Skopje (99) and Niš (151). Self-silencing is more emphasized in males than in females, and it correlats with thelack of engagement, entanglement, and rigidity in family realtaions and the authoritarian educational style of parents. In girls, self-silencing positively correlats with thelack of engagement, entanglement, incoherency and permissive educational style of mather, and self-silencing negatively correlats with the authoritative educational style of father.

